

OLOMOUC JAKO SAKRÁLNÍ CENTRUM 9. – 10. STOLETÍ: NOVÉ POZNATKY ARCHEOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ¹

Olomouc as a Sacral Centre of the 9th – 10th Century: New Evidence from Archaeological Research

Hana Dehnerová – Pavel Šlázar

DOI: 10.17846/CL.2025.18.2.32-44

Abstract: DEHNEROVÁ, Hana – ŠLÁZAR, Pavel. *Olomouc as a Sacral Centre of the 9th–10th Century: New Evidence from Archaeological Research*. Archaeological research conducted in Olomouc over the past two decades has yielded a wealth of new findings that not only contribute to a more accurate understanding of the historical development of the city itself but also demonstrate its supra-regional significance even before its location. Newly acquired sources indicate that Olomouc, where the Moravian bishopric was restored in 1063, functioned as a sacred centre as early as the 9th century. Significant archaeological finds from the Middle and Late Hillfort Period (9th –12th centuries) were also brought to light by research conducted in 2015 – 2017 on the premises of the building at 10 Křížkovského Street. This site is located on the so-called Petrské návrší (Peter's Hill), where the seat of the Bishop of Olomouc was located next to the Church of St. Peter in the 11th and 12th centuries and where traces of human activity from the 9th and 10th centuries had already been documented.

The subject of this article is the discovery of an engraving of a male figure on a stone slab, which the authors interpret as a depiction of a priest. The engraving may have been ritually buried after the destruction of the sacred building in the first half of the 10th century, probably as a cover for a sepulchre in the altar. The scene depicted on the plate could represent the ceremony of the blessing of water during the feast of Theophany. Stylistic and iconographic analogies of the engraving can be found in the Preslav literary school.

Keywords: *Olomouc, beginnings of Christianity, archaeology, sacred architecture, Middle Ages, 9th – 10th century, engraving, sepulchre, Theophany, Preslav Literary School, Křížkovského 10*

Úvod

Příhodné přírodní podmínky předurčily krajinu dnešní Olomouce (obr. 1) k osídlení již od pravěku. Nad záplavovým územím řeky Moravy v úrodném Hornomoravském úvalu se zvedal výrazný Olomoucký kopec se třemi návršími – Michalským, Petrským a Václavským – a spolu s nimi i menší vyvýšeniny mezi bočními rameny vodního toku Moravy a jeho přítoky (obr. 2). Dominantní Olomoucký kopec sehrával od pravěku úlohu centrálního opevněného nadkomunitního areálu,

¹ Článek vznikl na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury (IP DKRVO). This article was created as a part of research supported by institutional funding provided by the Czech Ministry of Culture for long-term conceptual development (IP DKRVO).

mimo jiné díky blízkosti křižovatky dálkových obchodních cest. V předkřesťanské éře raného středověku měl tento kopec především symbolicko-kulturní význam jako „posvátné návrší“, o čemž svědčí i doklady o pohřbívání. Původní centrální sídliště z období před Velkou Moravou bylo situováno v blízkosti brodu přes řeku Moravu, poblíž křižovatky dálkových cest, přibližně dva kilometry jižně od Olomouckého kopce – v meandru říčky Povelky. Od střední doby hradištní byl Olomoucký kopec trvale osídlen. Archeologické nálezy z Petrského a Václavského návrší dokládají přítomnost nejvyšších elit velkomoravské společnosti, o čemž svědčí například pozlacené a stříbrné šperky, gombíky, zbraně, garnitury z opasků, či parohové hrací kameny atd. Vedle světské složky zde byla přítomna i složka církevní, což dokládají zlomky kvalitně pálených keramických střešních krytin, malt, omítek, okenní vitráže a nálezy stílů – železného a kostěného². O procesu plánovitého založení opevněného hradiště na Olomouckém kopci svědčí také keramika mikulčického okruhu (Šlězár 2018, 115–121; Hlavica – Procházka 2020, 80; Šlězár 2023, 59–69, 112–116).

Radiokarbonové datování zpřesnilo, že k rychlému a systematickému osídlení Petrského a Václavského návrší, přítomnosti elit, pohřbívání, vybudování opevnění a současnému odhazování zlomků krytin do sídlištních objektů, rozemílání cihel a krytin jako oštriva do keramiky, došlo v období mezi 80. a 90. lety 9. století až 80. a 90. lety 10. století.³ Toto odpovídá předpokladům o osídlení v závěru velkomoravského období či spíše v povelkomoravské době s těžištěm v první polovině 10. století. Vybudování hradiště na Olomouckém kopci však předcházely ještě starší sídlištní horizont 9. století. Radiokarbonové datování upřesňuje tento horizont do intervalu od 70. let 8. století do 90. let 9. století.⁴ Právě s tímto obdobím lze zřejmě spojovat vznik nejstarší zděné architektury, která již byla v době vzniku hradiště částečně či z velké části destruována. Vše tak nasvědčuje tomu, že se již v 9. století na Olomouckém kopci nacházel sakrální komplex, pravděpodobně klášterního charakteru. Indicií o existenci církevní stavby je rytina mužské postavy s křížem v ruce, nalezená v Olomouci na adrese Křížkovského ul. č. 10 (Maříková-Kubková – Šlězár – Dehnerová 2023, 257–259; Šlězár – Hrbáčová 2025).

Popis nálezové situace a artefaktů

Když byl v roce 2015 zahájen předstihový archeologický výzkum vyvolaný připravovanou rekonstrukcí budovy děkanátu Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, bylo jedním z jeho cílů ověřit, zda se v místech, kde již dříve bylo odkryto základové zdivo gotického kostela sv. Petra, nejsou dochovány také pozůstatky starší svatyně téhož zasvěcení, spojené s obnovením moravského biskupství roku 1063.⁵ Ani během předstihového výzkumu, ani v navazujícím záchranném výzkumu se však přítomnost kostela z 11. století nepodařilo doložit. V prostoru nádvoří nebylo zjištěno ani související pohřebiště. Ojedinelé doklady staršího, resp. středo- a mladohradištního

² Nalezené cca dvě desítky zlomků pálených střešních krytin pocházely pravděpodobně z několika různých střech a odkazují svou technologií výroby do okruhu pozdně antických měst na území Byzance, blíže Šlězár 2025a), 91.

³ Intervaly s pravděpodobností 95,4 %: 882–991calAD; 884–988calAD; 891–992calAD; 891–993calAD (2×); 892–994calAD. Měření radiouhlíkového datování CRL provedla Radiouhlíková laboratoř provozovaná Ústavem jaderné fyziky a Archeologickým ústavem AV ČR v.v.i. v letech 2022–2024.

⁴ Intervaly s pravděpodobností 95,4 %: 772–893calAD; 87,1 %: 771–894calAD; 67,7 %: 820–896 calAD; 57,8 %: 822–900calAD; 54,0 %: 822–900calAD. Měření radiouhlíkového datování CRL provedla Radiouhlíková laboratoř provozovaná Ústavem jaderné fyziky a Archeologickým ústavem AV ČR v.v.i. v letech 2022–2024.

⁵ Podrobněji k výzkumu, který realizoval odbor archeologie Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci viz Šlězár – Dehnerová 2020.

osídlení však zjištěny byly. Na vrcholové plošině Petrského návrší došlo k objevu, o kterém pojednává tento příspěvek.

V roce 2016 se archeologický výzkum soustředil na prostor zaniklého kláštera u sv. Jakuba v jižní části nádvoří, které bylo rozděleno čtvercovou sítí a postupně zkoumáno. Stratigrafická situace v ploše výzkumu byla ovlivněna stavební činností v minulosti, zejména úpravou terénu při stavbě současné budovy v letech 1900 – 1901. Při těchto pracích byly středověké a novověké uložení z velké části odstraněny a zůstaly jen v nesouvislých plochách. Dalším faktorem byla existence středověkého klášterního hřbitova, jehož většina hrobových jam byla zahloblena až do skalního podloží a odstranila tak pozůstatky lidských aktivit z pravěku i raného středověku. Jejich stopy dokládaly nálezy keramiky z druhotného uložení v mladších vrstvách nebo zásepech hrobů a jen v malém počtu byly zjištěny do podloží zahlobené jámy pravěkého stáří.⁶

Na nádvoří byl nalezen jediný objekt, který lze s jistotou datovat do raného středověku. Nacházel se na rozhraní čtverců B6/C6, přibližně uprostřed nádvoří (obr. 3). Při odstraňování zásepů hrobů H67 a H70⁷ se objevily zlomky raně středověké keramiky. V hrobové jámě H70 se pod kostrou zemřelého nacházel plochý oválný kámen (62 × 41 × 9 cm). Pod ním nebyla skála, ale hlinitá výplň starší jámy (označené k. 2527).

Jáma byla vyhloubena do skály (k. 2109).⁸ Měla tvar nepravidelného kruhu o průměru horní hrany 100–105 cm. Její podoba se řídila kvalitou podloží: na severní straně, kde byla skála zvětřalá, byla stěna podkopaná až o 35 cm, jinde se stěny směrem ke dnu svažovaly. Dno bylo nepravidelné (80 × 60 cm; obr. 4, 6). Hloubka dosáhla 110–120 cm, původní hloubku však kvůli narušení hrobem a novodobými zásahy určit nelze. Výplň jámy byla tvořena šesti vrstvami (obr. 5). Vrchní tmavá šedočerná písčitojílovitá hlína (k. 2284) byla narušena hrobem H70 a obsahovala uhlíky, kamínky a skvrnky písku. V hloubce 50–60 cm přecházela do světlejší hnědé hlíny (k. 2287) s četnými uhlíky, mazanicemi, úlomky bílé malty a kameny (některé přepálené). Spodní část jámy byla vyplněna vrstvami k. 2292, 2293 a 2298, které „svahovitě“ vyplňovaly spodní partii jámy, přičemž se různě překrývaly. Na stěnách i na dně jámy se koncentrovaly až třicetcentimetrové hroudy světlého šedozeleného jílu k. 2298, přes který byly nasypány různé velké kameny (některé přepálené), světlý okrový prachový písek (k. 2292; patrně ze zvětřalého podloží) a šedočerná písčitá jílovitá hlína k. 2293 s uhlíky, skvrnkami jílu, malými kamínky a nahodilými fragmenty malty. Ve vrstvě k. 2293 bylo nalezeno asi 200 rybích kostí. Na dně jámy ležel písek ze zvětřalého podloží (k. 2302).

Mezi nálezy z objektu k. 2527 převládaly keramické zlomky,⁹ dále zvířecí kosti, mazanice, malta, tři železné předměty, silicitový úštěp, zlomek přeslenu, dva kusy pálené střešní krytiny¹⁰ a unikátní kámen s rytinou. Keramický soubor tvořilo 156 zlomků, z nichž 37 % patřilo pravěku a 63 % ranému středověku. Většina střepů byla drobná (2–5 cm), větší kusy se soustředily spíše ve spodních vrstvách zásepů. Z raně středověké keramiky (99 kusů) převažovaly střepy ze stěn nádob (81), doplněné o okraje (11) a dna (5, z toho dvě se značkou). Z výzdoby se v souboru uplatnily rýhy, hřebenové pásy rýh, vlnovka, hřebenová vlnice, vpichy a záseky na okraji. Ze zlomků keramiky z k. 2293 (inv. č. 28/15-2293/13 a 28/15-2293/14; obr. 7:1, obr. 8) se podařilo rekonstruovat jednu

⁶ Doloženo bylo osídlení ve starším eneolitu a ve starší a pozdní době bronzové.

⁷ Jednalo se o dva dospělé jedince se špatně dochovaným skeletem, nebyl tedy možný odhad výšky postavy ani pohlaví. Antropologickou analýzu provedl Mgr. Lukáš Šín, Ph.D., v roce 2017.

⁸ Skalní podloží je v prostoru Petrského návrší tvořeno šedomodrými až šedozelenými kulmskými drobnými s podřízenými vložkami slepenců (Zapletal 2005, 10 n.).

⁹ Hmotný materiál pochází z k. 2284, 2287, 2292 a 2293; k. 2298 a 2302 byly bez nálezů.

¹⁰ Zlomek o velikosti 3,8 × 2,1 × 1,6 cm s dochovanou hranou, druhý úštěp o rozměrech 2,1 × 1,4 × 0,6 cm.

celou nádobu a část druhé.¹¹ Jedná se o bezuché hrnce s maximální výdutí v horní části, vyrobené z jemného materiálu vypáleného do odstínů světlé hnědé barvy. Rekonstruovaný hrnec¹² má okraj vně vyhnutý a válcovitě seříznutý s vytaženou spodní hranou. Je zdoben jednoduchou nízkou vlnovkou pod hrdlem a rýhami po celém těle nádoby. Druhý hrnec má kalichovitě prohnutý okraj se zaoblením a je rovněž zdoben rýhami po celém těle nádoby.¹³

Většina zlomků z vrstev k. 2287, 2292 a 2293 patří ke stejnému keramickému materiálu jako rekonstruované nádoby. V zásypu k. 2292 a 2293 se navíc objevila keramika ze zrnitého materiálu s příměsí písku, vypálená do světlé hnědooranžové barvy. Dva z osmi střepů bylo možné určit jako vně vyhnuté okraje jedné nádoby s vytaženou vnější horní i spodní hranou a rýhami na vnější hraně okraje (obr. 7:2, 3). V k. 2293 se také našla keramika z jemně zrnitého materiálu, vypálené do světlých béžových až bělošedých odstínů. Ve všech vrstvách se v menším množství vyskytovala keramika s malou příměsí písku, na povrchu cihlově načervenalá, ale uvnitř šedá. V k. 2287 byly nalezeny i dva ojedinělé kusy s grafitem ve hmotě: kuželovitě seříznutý okraj s příměsí jemně mleté tuhy (obr. 7:4) a zlomek dna se značkou s nepatrnou příměsí zrněk grafitu v těstě. Z vrstvy k. 2284 pocházely střepy z jemného až jemně zrnitého materiálu vypáleného do světlých odstínů hnědé až béžové barvy. Zajímavý je silnostěnný střep se zrnky grafitu, zdobený rýhou a vpichy, a především okraj hrnce s prožlabením a záseky na okraji i podhrdlí, který se od celého souboru odlišuje (inv. č. 28/15-2284/3; obr. 7:5).

Keramika z objektu k. 2527 spadá do tří časových fází. Nejstarší, pravěké střepy představují jen reziduální příměs. Většinu tvoří středohradištní keramika z první poloviny 10. století s možnou příměsí fragmentárních starších zlomků (Šlězár 2025b). Ve spodních vrstvách jámy (k. 2292, 2293) se nachází čistá středohradištní fáze. V horních částech (k. 2284 a 2287) sice převažuje keramika stejné tradice, ale objevují se už i nové mladohradištní prvky (na 4 kusech z 59) – grafitová příměs, nový typ okraje nádob (obr. 7:5) a vpichy jako typ výzdoby – datované do druhé poloviny 10. až počátku 11. století. Protože jde jen o několik kusů, nelze vyloučit, že jde o pozdější intruzi. Celkově se zdá, že jáma byla zasypana především v první polovině 10. století, ale část výplně mohla vzniknout i postupně, vlivem samovolné destrukce a eroze (obr. 5).

V zásypu objektu byly nalezeny také železné předměty. Z vrstvy k. 2284 pocházejí dva silně zkorodované zlomky blíže neurčitelných kování. Další zkorodovaný fragment železa byl zaznamenán na dně jámy, avšak nedochoval se. Na rozhraní vrstev k. 2287, 2292 a 2293 byla nalezena železná sekerovitá hřívna (inv. č. 28/15-2293/2; obr. 8).¹⁴ Jedná se o dlouhou, velmi masivní hřívnu II. typu, vyrobenou z nekvalitního železa, která odpovídá produkci 10. století (Hájník 2019, s. 113, 120).

Z nálezové situace, ve které byla objevena hřívna, pochází i zcela výjimečný objev – fragment bridlečové destičky zdobené rytinou (obr. 9).¹⁵ Jemnou rytou linií je na ní vyobrazena mužská postava oděná v dlouhém rouchu, obutá, držící v levé ruce kříž a v pravé ruce předmět připomínající kropáč (aspergil). Velmi detailně je zpracována hlava postavy, se stylizovanými vlasy a vousem. V očích jsou naznačeny duhovky, na tvářích pod očima jsou patrné důlky (líce?, obr. 10). Na levém rukávu je vyobrazena manžeta, z níž splývá úzký pruh látky (manipul?) nebo dva volně visící konce provazu. Po stranách postavy jsou vyryty svislé klikaté čáry.

¹¹ K celému jedinci pak patřil také jeden okrajový střep z k. 2292 a jeden zlomek výdutě z k. 2287.

¹² Výška nádoby 22,5 cm, průměr okraje 20,5 cm, max. průměr výdutě 21,5 cm, průměr dna 9 cm.

¹³ Dochovaná výška nádoby 20 cm, průměr okraje 22 cm, max. průměr výdutě 24,2 cm, dno nezachováno.

¹⁴ Délka 44,2 cm, max. šířka 5,5 cm, max. síla 0,4 cm, průměr oka 2 × 1,3 cm, hmotnost 270 g.

¹⁵ Rozměry 11,7 × 10,7 cm, síla 1 cm.

Analýzy

Nalezená rytina na břidlicové destičce byla podrobena traseologickému rozboru.¹⁶

Rytina mužské postavy byla provedena do břidlicové destičky pomocí ostrého kovového nástroje, pravděpodobně nože. Jednotlivé vrypy mají trojúhelníkový průřez, místy plošší, a jejich průběh ukazuje na systematický postup praváka – rytí probíhalo převážně zleva doprava a shora dolů. Na začátcích linií jsou patrné drobné důlky vzniklé nasazením hrotu, přičemž intenzita tlaku zůstávala v průběhu vedení vrypu stabilní. Autor rytin si tedy kompozici nejprve rozvrhl pomocí drobných důlků a teprve poté jednotlivé body propojil. V místech křížení linií je druhý, následný vryp zpravidla hlubší, neboť nástroj „zajížděl“ do již existujícího zářezu. Materiálová povaha břidlice způsobila, že při napojování linií a jejich křížení vznikaly trojúhelníkovité úštěpky. Přítomnost sintru, usazenin a místy i zbytků kořínků ve vrypech dokládá stáří rytiny. Autenticitu potvrzuje i fakt, že při sejímání otisku dentálním silikonem se z povrchu odloupala drobná část se sintry a kořínkem v dutince – situace, která by u novodobého zásahu do staré břidlice nenastala. Detaily, jako vlasy, uši, manžety či zorníčky, byly doplněny až po vyrytí základní siluety postavy. Stejný postup je patrný i u obuvi, kde je zřetelně naznačen podpatek – provedený cíleně v několika krocích s opakovaným nasazením nástroje. Zvláštní pozornost zasluhují „slzy“, vytvořené krouživým pohybem hrotu, při němž čepel dvakrát poskočila. Na pravém okraji rytiny se nacházejí vlnité linie, z nichž jedna končí před okrajem desky a druhá zřejmě pokračovala až k původní hraně; ta však vznikla odlomením až v době po provedení rytiny, jak naznačuje absence sintru. Sintr tedy částečně pokrývá čtyři z pěti lomových ploch, což naznačuje, že destička byla poškozena již před tím, než byla uložena do jámy (Králík 2016).

Pro upřesnění datování byly provedeny také přírodovědné analýzy. Z nádoby inv. č. 28/15-2293/13 byl odebrán vzorek pro termoluminiscenční datování,¹⁷ které bylo vyhodnoceno na stáří 1180 let, tedy do roku 838 n. l., +/- 14,07 %.

Pro radiouhlíkové datování¹⁸ byly zaslány vzorky uhlíků z k. 2293 a zvířecích kostí z k. 2287 a 2293. Výsledky vrací uhlíky do let 772 – 893 (s pravděpodobností 95,4 %) a 771 – 894 (s pravděpodobností 87,1 %) kalibrovaného stáří. Kostí z k. 2293 byly datovány do rozmezí let 873 – 978 (s pravděpodobností 82,8 %) a 891 – 993 (s pravděpodobností 95,4 %), z k. 2287 pak do rozmezí 891 – 993 (s pravděpodobností 95,4 %) kalibrovaného stáří.

Ze zahloubeného objektu k. 2527 pochází také soubor zvířecích kostí. Již makroskopické pozorování upozornilo na výrazný podíl rybích kostí, a proto byla provedena podrobná osteologická analýza. Ta umožnila druhově určit celkem 420 kostí a jejich zlomků.¹⁹ 75 % určených kostí patřilo rybám (hlavně kaprovitým), 12 % zastupuje prase domácí, 11 % tura domácího, 1,43 % náleželo ptákům (6 kostí), 0,95 % ovci/koze (4 kosti) a pouhých 0,24 % psu (1 kost). Podle stupně zachování a poškození kostí se jedná o kuchyňský a dále nepotřebný materiál. Spektrum chovaných druhů odpovídá skladbě chovaných domácích zvířat v 1. polovině 10. století (Nývltová Fišáková 2022).

¹⁶ Traseologický posudek vypracoval doc. RNDr. Miroslav Králík, Ph.D., za což mu touto cestou děkujeme.

¹⁷ Provedeno v roce 2018 v Laboratoriu Kotalla, Heigerloch, Německo.

¹⁸ Provedeno v letech 2022 a 2023 v Radiouhlíkové laboratoři CRL Ústavu jaderné fyziky AV ČR, Praha, Česká republika.

¹⁹ Analýzu provedla RNDr. Miriam Nývltová Fišáková, Ph.D.

Interpretace²⁰

Motiv znázorněný na rytině ani samotný předmět zatím nemá na území Moravy přímé analogie. Styl rytiny i kompozice výjevu naznačují souvislost s okruhem preslavské literární školy, založené na přelomu 9. a 10. století, a která souvisí s působením Metodějových žáků vyhnaných z Velké Moravy (Maříková-Kubková – Šlězár – Dehnerová 2023, 257 n.; Šlězár 2023, 114–116; srov. Barnea – Ștefănescu 1971, 107; Ovcharov 2014; Atanasov 2020). Zobrazená postava může představovat kněze žehnajícího věřícím svěcenou vodou (kropáčem či metlou) a křížem. Nabízí se domněnka, že rytina zachycuje kněze při slavení svátku Theofanie (Zjevení Páně), který se ve východní liturgické tradici slaví dodnes 6. ledna. Nedílnou součástí tohoto svátku je tzv. Velké svěcení vod – rituál, při němž je kříž, přivázaný na provaze, ponořen do přírodní vodní plochy (jezera, řeky či moře), aby posvětil vody omývajících Zemi. Lze tedy předpokládat, že rytina zachycuje právě tento obřad. Vlnité linie po stranách knězovy postavy by pak mohly symbolizovat vodu, v níž rituál probíhá (Dehnerová – Šlězár – Hrbáčová 2025, 18–21).

Další otázkou zůstává účel, k němuž byla destička vytvořena. Dochovala se pouze její část, a je tedy možné, že původní výjev byl rozsáhlejší. Traseologický průzkum prokázal, že obraz byl pečlivě promyšlen a vyryt s rozvahou – nejedná se tedy o náhodnou či impulsivní rytinu. Jednou z možných interpretací je, že zdobená destička mohla sloužit jako krycí deska sepulchra – otvoru pro relikvii v oltární menze. Sepulchrum tvořilo nedílnou součást oltáře, který po narušení nebo poškození krycí desky přestával plnit svou liturgickou funkci. V takovém případě bylo nutné oltář znovu vysvětit a poškozené předměty rituálně uložit (Dehnerová – Šlězár – Hrbáčová 2025, 18–21, 129–130). Tuto hypotézu podporují i nálezy okolnosti – v jámě vyhloubené do skály byly spolu s poničenou destičkou uloženy také dvě nádoby, železná sekerovitá hřivna a zřejmě ryby, které mohly plnit funkci symbolických obětí.

Zánik zděné stavby v bezprostřední blízkosti dokládá přítomnost fragmentů malty a pálené střešní krytiny. Také další nálezy z prostoru Petrského návrší naznačují, že během první poloviny 10. století byly do jámy uloženy předměty související s již zaniklou zděnou stavbou, která byla s největší pravděpodobností sakrálního charakteru. Existenci takové stavby v závěru 9. století a její následný zánik potvrzují mimo jiné zlomky cihel, pálené krytiny a fragmenty malt nalezené nejen v areálu Křížkovského 10, ale i na dalších místech Petrského návrší a jeho okolí (podrobněji např. Šlězár 2023, 112, 114).

Závěr

V prostoru nádvoří budovy na Křížkovského 10 byl v roce 2016 odkryt objekt, jehož přesná interpretace zůstává nejistá. S největší pravděpodobností se však jedná o votivní depot. Na vrcholové plošině Petrského návrší byla do skalního podloží vysekána jáma přibližně kruhového půdorysu s průměrem okraje 105 cm na úrovni podloží a hloubkou 120 cm. V její výplni byly nalezeny zlomky keramiky datované do střední doby hradištní, zejména do první poloviny 10. století. Z těchto fragmentů se podařilo zrekonstruovat dvě nádoby. Spolu s keramikou byly do jámy vloženy také neidentifikovatelný železný artefakt a železná hřivna z 10. století. Zásyp jámy tvořený hlinou a kameny obsahoval mimo jiné i drobné úlomky malty, fragmenty pálené střešní krytiny a zvířecí kosti. Mezi nimi výrazně převažovalo neobvykle velké množství rybích kostí. Mimořádným objevem je také břidlicová destička s rytinou. Její význam i způsob uložení v kontextu depotu však nelze zatím jednoznačně vyhodnotit.

²⁰ Za konzultace k nálezu i za podněty a upozornění na analogie děkujeme doc. Mgr. Martinu Husárovi, Ph.D., za konzultace k pravoslavné liturgii děkujeme prot. Mgr. Svatopluku Konstantinu Ryškovi.

Archeologické výzkumy v posledních letech přinesly řadu hmotných dokladů o tom, že v prostoru dnešní Olomouce, na Petrském návrší, stál v 9. století sakrální komplex – pravděpodobně klášter – zahrnující zřejmě hlavní kostel, menší církevní stavby a obytné budovy, doplněný výrobně-hospodářským zázemím (obilnice, sklady, dílny). Jeho přesná lokalizace zatím archeologicky doložena nebyla, ale poslední výzkumy naznačují jeho umístění přibližně do míst jiho-východního nároží Tereziánské zbrojnice. Nalezené zlomky pálených střešních krytin pocházely pravděpodobně z několika různých střech a odkazují svou technologií výroby do okruhu pozdně antických měst na území Byzance. Termoluminiscenční analýza prokázala výrobu těchto krytin v rozmezí 7. až 9. století. Nálezy krytin se koncentrují především v blízkosti bývalého katedrál-ního kostela sv. Petra, od něhož pocházejí i další významné nálezy svědčící o existenci sakrální stavby či celého stavebního komplexu v 9. a 10. století. Ve středohradištních vrstvách byl nalezen železný stilus, zlomky cihel, omítek a hrudky i větší kusy vápenných malt. Do doby kolem poloviny 10. století jsou rovněž datovány nálezy fragmentu vápenné malty a části medově hnědé skleněné vitráže s červeným zataveným dekorem, které pochází ze zdemolovaného klášterního kostela. Dalším důležitým nálezem této doby je břidlicová krycí deska sepulchra s postavou kněze s křížem a kropáčem v ruce, která odkazuje na styl preslavské literární školy, formované Metodějovými žák, kteří byli po arcibiskupově smrti vyhnáni z Velké Moravy a útočiště našli v Bulharsku. Lze se domnívat, že po vyhnání Metodějových žáků v roce 886 byl církevní areál (klášter) na Olomouckém kopci opuštěn a postupně chátral. Dílo zkázy mohly v první polovině 10. století dovršit výbojní Maďari, jejichž šipky byly nalezené v objektech na Zbrojnici, zásypy obsahovaly i zlomky pálených střešních krytin. Bojové střety s Maďary potvrzuje také pohřeb jedince na středohradištní nekropoli na Václavském návrší, který zemřel na následky střelného zranění způsobeného nomádskou šipkou. Kontinuální vývoj Olomouce však těmito událostmi nebyl přerušen a rozvoj osídlení je doložen i v povelkomoravském období a v mladší době hradištní (Šlézar – Hrbáčová 2025).

REFERENCES

Primary source

Nývltová-Fišáková, Miriam. 2022. Analýza zvířecího osteologického materiálu ze středověké lokality Olomouc-Křížkovského ulice. Olomouc. Nepublikovaná zpráva.

Literature

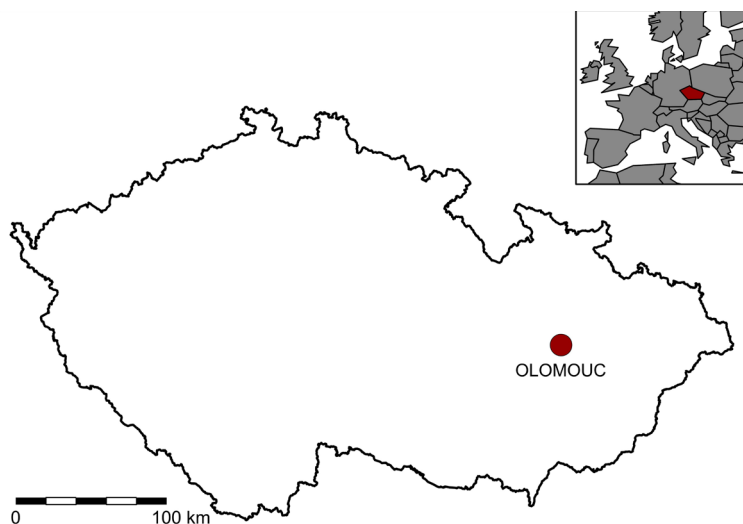
- Atanasov, Georgi. 2020. Encore une fois sur la datation et l'organisation des moines dans le monastère rupestre de Murfatlar (dép. de Constanța). In *Pontica* 53, 63-86.
- Barnea, Ion – Ștefănescu, Ștefan. 1971. *Din istoria Dobrogei III*, București.
- Dehnerová, Hana – Šlézar, Pavel – Hrbáčová, Jana. 2025. Krycí deska sepulchra s rytinou kněze. In Hrbáčová, Jana (ed.) *Město na třech pahorcích. Katalog k výstavě*. Olomouc, 18-21.
- Hájnik, Jakub. 2019. Včasnostredoveké sekerovité hrivny z územia strednej Európy – Early Medieval Age Axe-Like Currency Bars from Territory of Central Europe. In *Musaica archaeologica* 2, 111-172.
- Hlavica, Michal – Procházka, Rudolf. 2020. Market system. In: Poláček, Lumír et al. *Great Moravian Elites from Mikulčice*. Brno, 79-81.

- Kalábková, Pavlína – Kalábek, Marek. 2009. Slovanské osídlení a archeologie raného středověku. In Schulz, Jiří (ed.). Dějiny Olomouce 1. Olomouc, 73-86.
- Králík, Miroslav. 2016. Traseologický posudek rytiny na břidlicové destičce z Olomouce, Křížkovského ul. č. 10. Brno. Nепublikovaný rukopis.
- Maříková-Kubková, Jana – Šlězár, Pavel – Dehnerová, Hana. 2023. Praha – Olomouc. Sídlní potenciál a vznik biskupství. In Kotous, Jan – Sommer, Petr – Vaníček, Vratislav (eds.). Tisíc a padesát let pražského biskupství. Praha, 244-266.
- Ovcharov, Nedylako. 2014. Murfatlar Script. London.
- Šlězár, Pavel. 2023. Olomouc between the Great Moravian and Přemyslid Duchies. In: Kouřil, Pavel – Procházka, Rudolf et al. Moravian and Silesian Strongholds of the Tenth and Eleventh Centuries in the Context of Central Europe. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 5. Brno, 115-135.
- Šlězár, Pavel. 2018. Olomoucké knížectví Přemysla Otakara I. (1201 – 1212). Olomouc.
- Šlězár, Pavel. 2025a. Střešní krytina (prejz). In Hrbáčová, Jana (ed.) Město na třech pahorcích. Katalog k výstavě. Olomouc, 91-92.
- Šlězár, Pavel. 2025b. Fragment nádoby. In Hrbáčová, Jana (ed.) Město na třech pahorcích. Katalog k výstavě. Olomouc, 58-59.
- Šlězár, Pavel – Dehnerová, Hana. 2020. Kostel sv. Petra v Olomouci ve středověku z pohledu archeologických pramenů. In Historica Olomucensia 59, 13-51.
- Šlězár, Pavel – Hrbáčová, Jana. 2025. Olomouc – město na třech pahorcích: Archeologické svědectví o jeho vývoji ve středověku. In Hrbáčová, Jana (ed.) Město na třech pahorcích. Katalog k výstavě. Olomouc.
- Vítková, Hana. 2007. Rekonstrukce předhistorického georeliéfu centra Olomouce. Rkp. bakalářské diplomové práce. Uloženo: Katedra geoinformatiky Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.
- Zapletal, Jan. 2005. Geologie historické části města Olomouce (tzv. Olomoucký kopec) – Geologie des historischen Stadteils von Olomouc (der sog. Olomouc-Hügel). In Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci 283, 10-18.

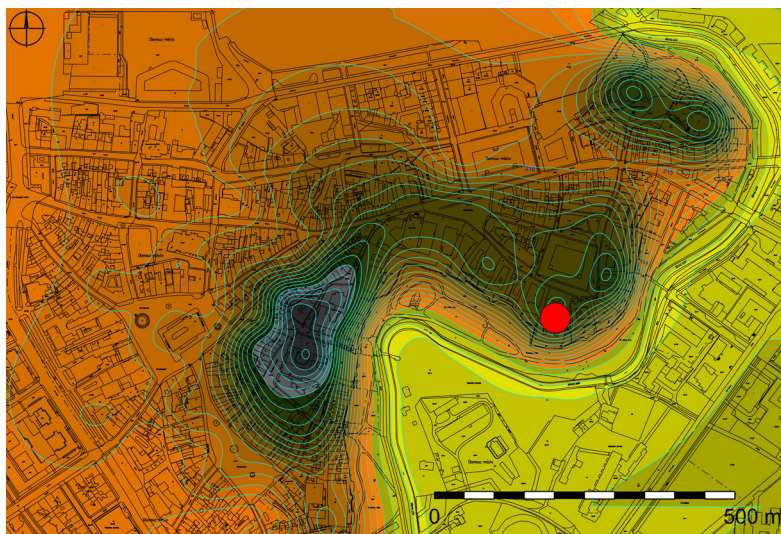
PhDr. Pavel Šlězár, PhD.
National Heritage Institute
Regional Office in Olomouc
Horní náměstí 25, 779 00 Olomouc
Czech Republic
slezar.pavel@npu.cz
ORCID ID: 0000-0001-5502-0701

Mgr. Hana Dehnerová
National Heritage Institute
Regional Office in Olomouc
Horní náměstí 25
779 00 Olomouc
Czech Republic
dehnerova.hana@npu.cz
ORCID ID: 0000-0002-4130-2545

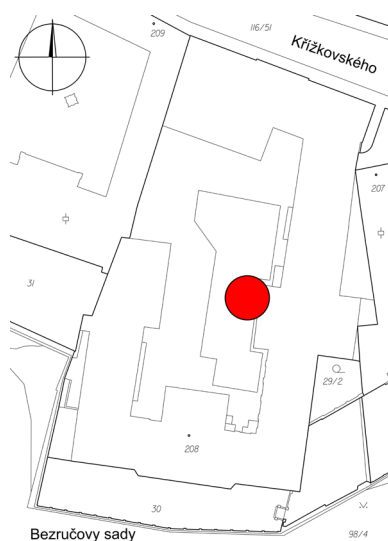
Příloha / Appendix



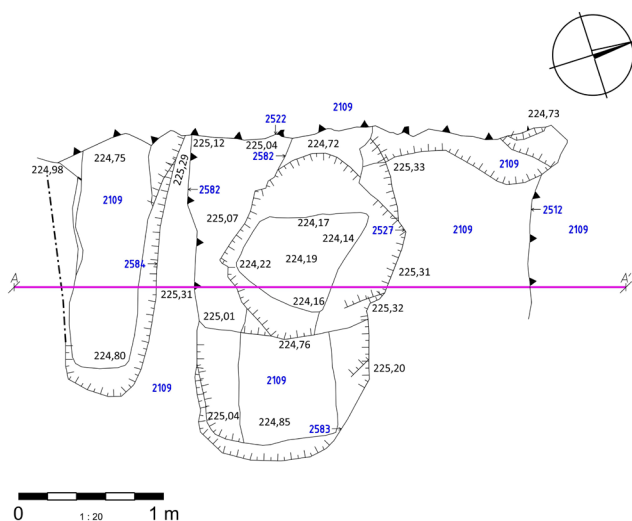
Obr. 1. Olomouc, poloha lokality na mapě ČR (digitalizace J. Grégr). / Fig. 1. Olomouc, location on the map of the Czech Republic (digitized by J. Grégr).



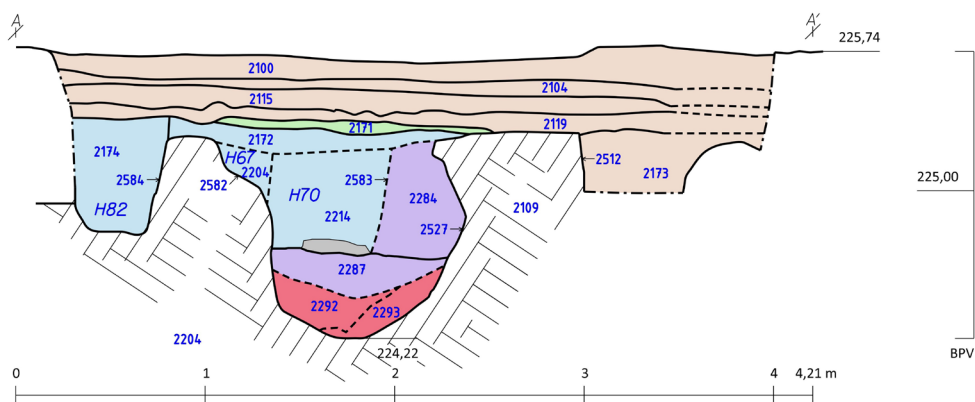
Obr. 2. Olomouc, Křížkovského 10. Poloha nálezu na rekonstrukční mapě georeliéfu Olomouckého kopce. Podle Vítková 2007 (upravil J. Grégr). / Fig. 2. Olomouc, Křížkovského 10. The location of the find on the reconstruction map of the geo-relief of Olomoucký kopce. According to Vítková 2007 (edited by J. Grégr).



Obř. 3. Olomouc, Křížkovského 10, místo nálezů vyznačeno bodem (digitalizace J. Grégr). / **Fig. 3.** Olomouc, Křížkovského 10, location of the find indicated by a point (digitized by J. Grégr).



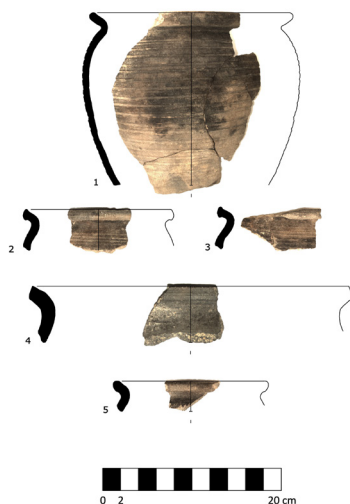
Obr. 4. Půdorys objektu k. 2527 a okolí po začistění na skalní podloží (digitalizace J. Grégr). / **Fig. 4.** Ground plan of the object k. 2527 and surrounding area after cleaning on bedrock (digitized by J. Grégr).



Obr. 5. Řez objektem k. 2527. Barevně odlišený chronologické horizonty. Růžová – recentní úpravy terénu; zelená – novověk; modrá – vrcholný středověk; fialová – raný středověk – mladohradištní období; červená – raný středověk – středohradištní období (digitalizace J. Grégr). / **Fig. 5.** Cut by object k. 2527. Color-differentiated chronological horizons. Pink – Recent landscaping; modern age, blue – High Middle Ages, violet – Early Middle Ages – late hillfort period, red – Early Middle Ages – middle hillfort period (digitized by J. Grégr).



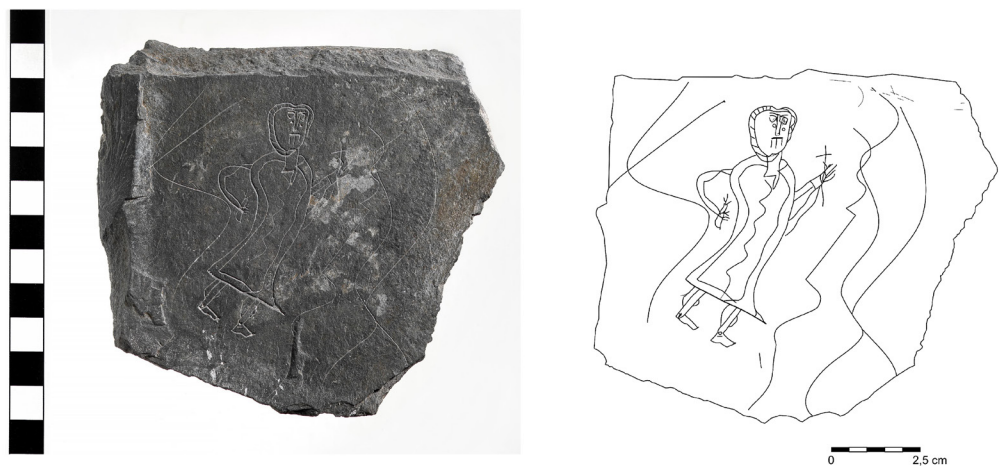
Obr. 6. Průběh preparace objektu k. 2527; a) začistištění hrobů H70 (vlevo) a H67, pohled od západu; b) objekt k. 2527 po odebrání hrobů, pohled od západu; c) objekt k. 2527 v průběhu vybírání, situace se sekerovitou hřívnou, pohled od východu; d) objekt k. 2527 po začistištění na skalní podloží, pohled shora od severu (foto H. Dehnerová). / **Fig. 6.** Progress of preparation of object no. 2527; a) grave cleaning H70 (left) and H67, view from the west; b) object k. 2527 after removal of the graves, view from the west; c) object k. 2527 during the selection of the fill, situation with axe-shaped bar, view from the east; d) object k. 2527 after cleaning on bedrock, view from top to north (photo by H. Dehnerová).



Obr. 7. Výběr keramiky z objektu k. 2527; 1. inv. č. 228/15-2293/14, 2.+3. inv. č. 28/15-2293/15, 4. inv. č. 28/15-2287/12, 5. inv. č. 28/15-2284/3 (zpracoval J. Novák). / **Fig. 7.** Selection of ceramics from object k. 2527; 1. inv. no. 28/15-2293/15, 2.+3. inv. no. 28/15-2293/15, 4. inv. no. 28/15-2287/12, 5. inv. no. 28/15-2284/3 (processed by J. Novák).



Obr. 8. Soubor nálezů z objektu k. 2527 – sekerovitá hřivna, bezuchý hrnec (inv. č. 28/15-2293/13) a destička s rytinou kněze (foto M. Lehečková). / **Fig. 8.** Collection of finds from object k. 2527 – axed-shaped bar, earless pot (inv. No. 28/15.2293/13) and plate with an engraving of a priest (photo by M. Lehečková).



Obr. 9. Rytina postavy kněze na břidlicové destičce (foto M. Lehečková, kresba J. Grégr). / Fig. 9. An engraving of the figure of a priest on a slate plate (photo by M. Lehečková, drawing by J. Grégr).



Obr. 10. Detail obličeje postavy (foto M. Králík). / Fig. 10. Detail of the face (photo by M. Králík).